

אלימות ותוקפנות של ילדים ובני נוער
במציאות הישראלית
כמופע של טראומה מתמשכת

אנשי מקצוע יקרים,

המודל שלפניכם נולד מתוך שאלות ודילמות שעלו מן השטח מאז שבעה באוקטובר, בעקבות פניות חוזרות של אנשי מקצוע שתיארו עלייה בתדירות ובעוצמה של ביטויי תוקפנות ואלימות בקרב ילדים ובני נוער, לעיתים באופנים שלא הכירו קודם לכן. מתוך הצורך להבין תופעות אלה ולהעניק להן פשר, ביקשנו לבנות מסגרת שתאפשר להתבונן בהן בתוך ההקשר הטראומטי שבו ילדים ובני נוער חיים ומתפתחים

המודל נע בין שלושה רבדים:

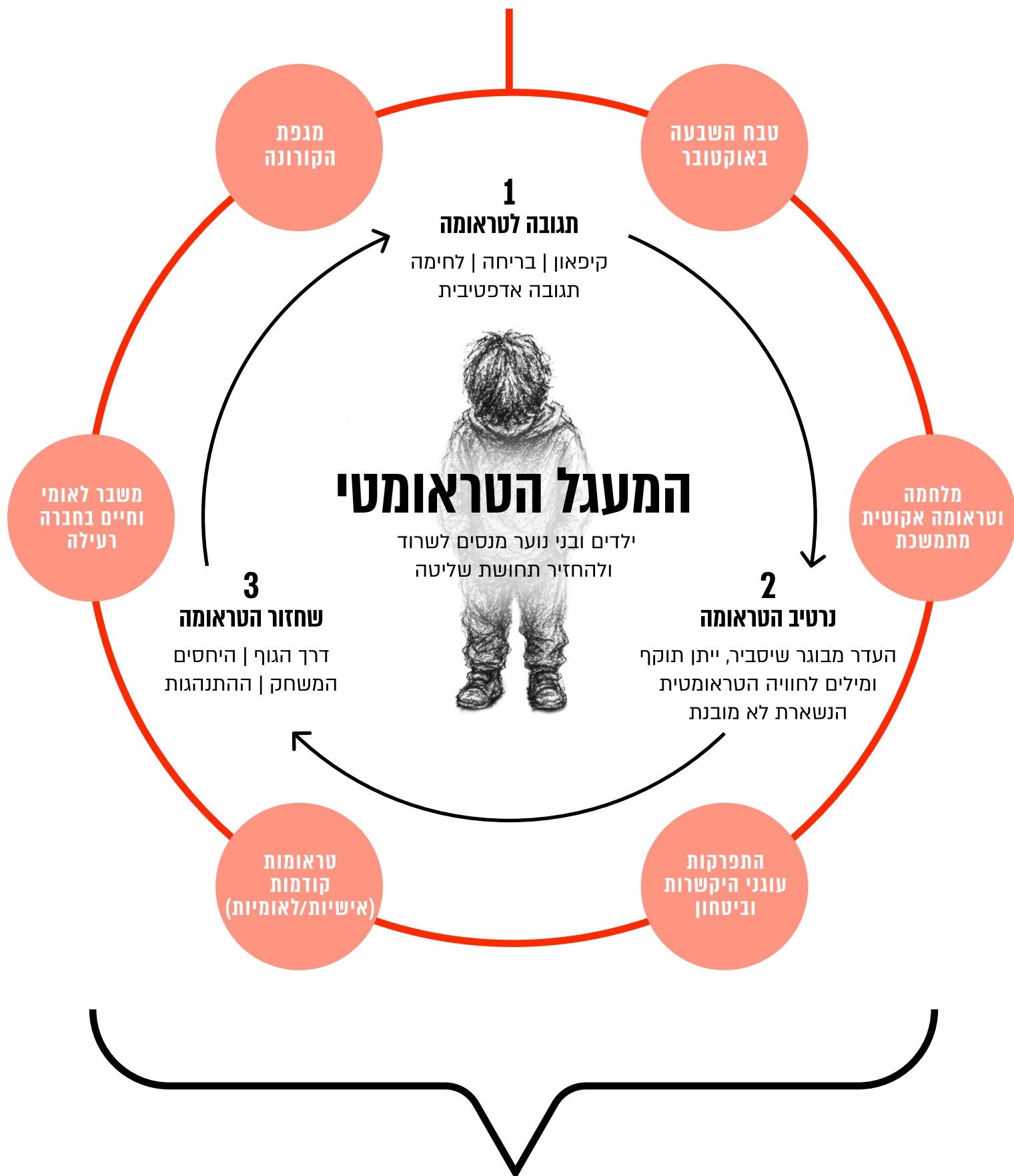
מעטפת ההקשר, המתייחסת למציאות שבה ילדים ובני נוער חיים וגדלים; **המעגל הטראומטי**, המתאר את האופן שבו החוויה הטראומטית נחוות, מתארגנת וממשיכה להיות נוכחת בחייהם; **ושלושה מושגים** מרכזיים המסייעים להבין כיצד, במקרים מסוימים, חוויות של איום, חוסר אונים ופגיעה בתחושת הביטחון עשויות לקבל ביטוי גם דרך כוח, שליטה, תוקפנות ואלימות.

המודל אינו מבקש להסביר כל התנהגות אלימה באמצעות טראומה ואינו מצדיק פגיעה באחר. מטרתו היא להרחיב את נקודת המבט המקצועית, כך שלצד הצבת גבולות ושמירה על מוגנות ניתן יהיה גם להבין מה עשוי לעמוד מאחורי ההתנהגות.

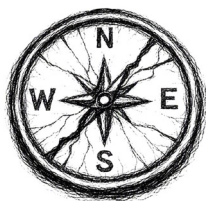
שלושת הרבדים מאפשרים לנוע מן ההקשר הרחב, דרך עיבוד החוויה הטראומטית, ועד לתהליכים שעשויים לעמוד מאחורי ביטויי התוקפנות והאלימות. הבנה זו יכולה לשמש בסיס להתערבות מדויקת, מותאמת ומיטיבה יותר.

מעטפת ההקשר

למציאות הטראומטית המתמשכת, המאופיינת באיום, בחוסר ודאות ובערעור האמון, עלולות להיות השלכות משמעותיות

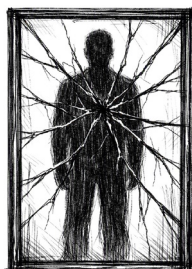
מדוע טראומה ומצוקה עלולות לקבל ביטוי אליים?

פגיעה מוסרית

חשיפה לאלימות עלולה
לערער את תחושת הצדק
ולטשטש את הגבולות בין
מותר לאסור, טוב ורע

בעקבות זאת הפגיעה
באחר נעשית פחות ברורה
ואלימות עלולה להיתכס
כמוצדקת ולגיטימית

הזדהות עם התוקפן

במציאות בה התוקף
נחווה כמי ששלט במצב

כדי להתרחק מחוויות של
פחד, פגיעות וחוסר אונים,
ילדים עשויים לאמץ דפוסי
כוח, שליטה ותוקפנות

טראומת בגידה

האמון הבסיסי של
הילדים במבוגרים,
במוסדות ובעולם - נפגע

כאמצעי להחזרת מסוגלות,
ביטחון, ושליטה, הם עשויים
לפעול בכוח ובתוקפנות

איך זה עשוי להיראות בפועל?

פגיעה
בבעלי חיים

פגיעות
ברשת

פגיעה
בדמויות
סמכות

איומים
והתפרצויות

פגיעות
מיניות

ונדליזם

אלימות
בין ילדים

הבנה היא תנאי

להתערבות טובה ומותאמת

המשגות מרכזיות

אלימות ותוקפנות של ילדים ובני נוער
כמופע של טראומה מתמשכת

1 מעטפת ההקשר

מתייחסת למכלול התנאים החברתיים, המשפחתיים, הקהילתיים והלאומיים שבתוכם מתפתחות תגובותיו של הילד. אירוע טראומטי אינו פוגש "דף חלק", אלא ילד בעל היסטוריה קודמת, קשרים, משאבים וגורמי סיכון והגנה. במציאות הישראלית של השנים האחרונות, מעטפת זו כוללת רצף של אירועים ומשברים מצטברים, בהם מגפת הקורונה, מתחים וקיטוב חברתי, טבח שבעה באוקטובר והמלחמה המתמשכת.

מגפת הקורונה והשלכותיה מגפת הקורונה פרצה בשנת 2020 והובילה למשבר עולמי שהתאפיין בבידודים ממושכים, סגירת מסגרות חינוכיות, חוסר ודאות ולחץ בתא המשפחתי. הפגיעה בשגרה, בקשרים ובמערכות התמיכה צמצמה עבור ילדים ובני נוער מקורות של יציבות, שייכות והגנה ואף החריפה אצל חלקם קשיים וכגיעויות קודמות.

משבר לאומי וחיים בחברה רעילה ילדים ובני נוער בישראל גדלים במציאות של משבר לאומי מתמשך, קיטוב חברתי, שיח ציבורי תוקפני וערעור האמון במבוגרים ובמוסדות. המונח "חברה רעילה" מתאר מרחב שבו פוחתת הסובלנות כלפי שונות ומחלוקת ואילו עוינות, השפלה והפעלת כוח נעשות נוכחות ולגיטימיות יותר. מציאות זו עלולה להחליש תחושות שייכות וביטחון ולהוות עבור ילדים מודל לדרכי התמודדות כוחניות.

טבח ה-7 באוקטובר אירועי שבעה באוקטובר היווה שבר עמוק בתחושת הביטחון וההגנה של ילדים ובני נוער בישראל, אשר נחשפו לטראומה קולקטיבית דרך אלימות ישירה, אובדן, חטיפה, כינוי, פגיעה במשפחה ובקהילה וחשיפה מתמשכת לתכנים קשים. בתוך מציאות זו, של איום, חוסר ודאות, אובדן שגרה ואובדן של עוגנים בסיסיים נדרשו ילדים ובני הנוער להמשיך להתבגר. עבור מי שחוו פגיעות או טראומות קודמות, האירועים הצטרפו לרצף מצטבר של דחק.

מלחמה וטראומה אקוטית מתמשכת מלחמת חרבות ברזל, שהחלה בשבעה באוקטובר והתרחבה לזירות לחימה נוספות, הותירה ילדים ובני נוער במציאות מתמשכת של איום, חוסר ודאות וחשיפה לאובדן ולאלימות. בשונה מאירוע טראומטי שהסתיים, כאן החוויה הטראומטית נמשכת כל עוד טרם הושבו תחושת הביטחון, השגרה והוודאות הבסיסית.

התפרקות עוגני היקשרות וביטחון כאשר מקורות היציבות וההגנה שעליהם ילדים ובני נוער נשענים, ובהם הבית, המשפחה, הקהילה והמסגרת החינוכית מתערערים. כינוי, אובדן שגרה, פגיעה בקשרים והעומס המתמשך על ההורים והמשפחה עלולים להחליש את זמינותן של דמויות מטפלות. גם כאשר ההורים נוכחים פיזית, טראומה, אובדן או דחק מתמשך עשויים לצמצם את יכולתם להעניק תמיכה רגשית יציבה, ולהותיר את הילד ללא רשת ביטחון יציבה.

2 המעגל הטראומטי

תגובה לטראומה מתייחסת לתגובות הפרי-טראומטיות שהתעוררו בזמן האירוע, לתחושת חוסר האונים שחוו בני הנוער ולניסיון להשיב שליטה. באירועים טראומטיים מסכני חיים עשויות להופיע תגובות הישרדותיות אוטומטיות כגון לחימה, בריחה, קיפאון או אדפטציה (התנהגויות מגוונות המהוות היענות והסתגלות לדרישות המצב או התוקף במטרה לצמצם את הסכנה ולשרוד). לאחר האירוע, ילדים ובני נוער עלולים לפרש את תגובתם באופן שלילי ולחוש בושה או אשמה על כך שלא התנגדו או פעלו אחרת, אף שבזמן הסכנה מרחב הבחירה שלהם היה מצומצם. במצבים אלה, תגובה אלימה ותוקפנית עשויה להופיע כניסיון להתרחק מתחושת הפגיעות וחוסר האונים ולהשיב תחושת שליטה ומסוגלות.

נרטיב הטראומה מתייחס למאבקם של ילדים ובני נוער לעצב ולשמר את סיפורם האישי בתוך סביבה מקוטבת, מרובת קולות ולעיתים נעדרת הסכמה משותפת על משמעות האירועים. בניית נרטיב טראומטי נשענת על נוכחותם של מבוגרים שיכולים לתת מילים לחוויה, להכיר בה ולהדהד לילד את נקודת מבטו הסובייקטיבית. כאשר אין מי שיעשה זאת, הילד עלול לחוש שחוויתו אינה נראית ולהישאר לבדו עם בושה, אשמה וייחוסים עצמיים שליליים. מצב זה עלול לפגוע ביכולתו להבין את עצמו ואת האחר באופן מורכב, לעודד כיצול וקוטביות ולהוות גורם סיכון לביטוי המצוקה באלימות דרך הגוף, היחסים או ההתנהגות.

שחזור הטראומה מתייחס לחזרה, לעיתים בלתי מודעת, על מרכיבים מן החוויה הטראומטית דרך הגוף, המשחק, היחסים או ההתנהגות. כאשר החוויה אינה זוכה לעיבוד ולמתן משמעות ומילים, היא עלולה להמשיך להיות נוכחת בהווה ולהופיע שוב במצבים ובקשרים חדשים. ילדים ובני נוער עשויים לשחזר את הטראומה מעמדת הנפגע, העד או התוקף, בניסיון להבין את שאירע, לווסת את המצוקה ולהשיב תחושת שליטה. כאשר השחזור מעמדת התוקף הוא עלול לקבל צורה תוקפנית או אלימה.

3 טראומת הבגידה

שבר עמוק באמון באנשים או מוסדות שהילד תלוי בהם לביטחון הנתפסים כמי שאינם מגינים עליו, אינם מתערבים לנוכח פגיעה או נתפסים כמי שאכזבו ברגעי סכנה. בישראל, על רקע משברים חוזרים, היחלשות האמון במבוגרים ובמוסדות ותחושה שאינם תמיד יכולים או מצליחים למלא את תפקידם, חוויה זו עלולה להוביל לתחושה שאין על מי לסמוך ועל הילד להגן על עצמו לבדו. במציאות זו, כוח, התנגדות או תוקפנות עשויים להיתפס כאמצעים להשבת ביטחון, שליטה ומסוגלות.

4 הזדהות עם התוקפן

מנגנון הגנה פסיכולוגי שבו הילד מאמץ, במודע או שלא במודע, מאפיינים, עמדות או דפוסי פעולה של מי שפגעו בו, כחלק מניסיון להתרחק מתחושות של פחד, פגיעות וחוסר אונים. בקרב ילדים ומתבגרים שנחשפו ישירות למראות טבח שבעה באוקטובר, התוקפים עשויים להיחוות כמי שהחזיקו בכוח ובשליטה, בעוד המבוגרים סביבם לא הצליחו להגן עליהם. מתוך כך עלולה להתבסס התפיסה ש"החזק שורד" שלפיה, איום או אלימות הם אמצעים לגיטימיים להשבת שליטה וביטחון.

5 פגיעה מוסרית

ערעור עמוק בעולמו הערכי של הילד בעקבות השתתפות, עדות וחשיפה למעשים הסותרים את תפיסותיו לגבי מה שנכון, צודק ואנושי. היא עשויה לעורר אשמה, בושה, כעס, אובדן אמון ובלבול ביחס לגבולות שבין מותר לאסור ובין טוב לרע. בקרב ילדים ובני נוער, שערכיהם וזהותם המוסרית עדיין מתעצבים, חשיפה ממושכת לאלימות, להשפלה ולשיח תוקפני עלולה להחליש אמפתיה ורגישות לפגיעה באחר. במציאות הישראלית, תהליכים אלה עשויים להתעצם על רקע מלחמה מתמשכת, קיטוב חברתי, חשיפה אינטנסיבית לתכנים אלימים וערעור על דמויות, מוסדות וערכים שבעבר נתפסו כעוגנים מוסריים.

שׁוּבַע שׁוּרוֹת לְזֵרִיחָה

אַמִּיר אֹר

וְאֶחָד עַל פִּי כֵן הַחַיִּים, וְאֶחָד עַל פִּי כֵן אֶהְבָּה.

רְאֵה עוֹד נִרְאָה אֶת שַׁעַר הַלֵּב

נִכְקַח אֶל עוֹלָם שֶׁל תִּקְוָה.

בְּשִׁבְלֵינוּ שׁוּב נִכְסֵעַ, עַל יְכִיּוֹ נִתְפַּלֵּא

וְרוּחֵנוּ צְלוּלָה וְשִׁלּוּהָ:

רְאֵה עוֹד נִרְאָה אֶת הַבִּקּוּר עוֹלָה,

אֶת זֵרִיחַת הָאָדָם הַקְּרִבָּה.